กัณฑ์ที่ 05

สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน

แสดง ณ วันที่ ๑๓ กันยา พุทธศักราช ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสฺสรณา นาญฺญสฺสรณาติฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วยสิ่งที่เป็นเกาะและสิ่งที่เป็นที่พึ่งของตน ทุกถ้วนหน้า สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสงเคราะห์พวกเราทั้งหลาย ซึ่งไม่รู้จักตนว่าเป็นเกาะและเป็นที่พึ่งของตน ให้รู้จักว่าตนเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน พระบรมทศพลจึงได้ทรงชี้แจงแสดงธรรมนี้ ที่พึ่งอันนี้แหละ ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย นอกจากพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วรู้เองไม่ได้ พระบรมศาสดาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะรู้เองได้ รู้สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตนได้ พระบรมทศพลเมื่อตรัสปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งห้าสำเร็จแล้ว ก็ตรัสเทศนา อนัตตลักขณสูตร โปรดพระยสและสหายรวมห้าสิบห้าสำเร็จแล้ว ทรงดำเนินไปยังเหล่าชฎิลหนึ่งพันสามรูป ในระหว่างทางนั้น ไปพบพวกราชกุมารเล่นซ่อนหาปิดตากันในป่าไร่ฝ้าย ราชกุมารเหล่านั้นมีมเหสีด้วยกันทั้งนั้น แต่ราชกุมารอีกองค์หนึ่ง มเหสีนั้นเป็นมเหสีกำมะลอ จ้างเขาไปไม่ใช่ของตนโดยตรง จ้างหญิงแพศยาไป ครั้นไปถึงป่าไร่ฝ้ายเล่นซ่อนหาปิดตากันสนุกสนานนัก ถอดเครื่องประดับแล้วห่อเรียบร้อยส่งให้มเหสีถือไว้ทุก ๆ องค์ทั่วหน้ากัน พระราชกุมารที่มีมเหสีกำมะลอก็ให้ถือดุจเดียวกัน พระมเหสีกำมะลอของพระราชกุมารผู้นั้นเป็นหญิงนครโสเภณีพอเห็นของมีค่าเช่นนั้น นึกว่าเครื่องประดับเหล่านี้เลี้ยงตัวเราได้ชาตินึ่ง เราไม่ต้องเดือดร้อน เมื่อนางเห็นเช่นนั้นก็หาอุบายสัญญาวิปลาสแปรผันไป หาวิธีหลบหลีกซ่อนเร้นตัว หลีกตัวสมความปรารถนา แล้วพาเครื่องประดับหนีไปไปทางไหนไม่มีใครรู้เรื่อง เมื่อราชกุมารเล่นซ่อนหาปิดตากันอย่างสนุกสนานหมดเวลาที่จะเล่นกันแล้ว ก็กลับมาขอห่อเครื่องประดับที่พระมเหสีของตนประดับตกแต่งอวัยวะร่างกายไปตามหน้าที่ ฝ่ายราชกุมารที่มีพระมเหสีกำมะลอเป็นหญิงแพศยานั้น ไม่พบตัวหญิงแพศยาที่จ้างไปเป็นพระมเหสี ซึ่งพาเอาห่อเครื่องประดับหนีไปแล้ว ช่วยกันค้นคว้าหาสักเท่าใดก็ไม่พบ ค้นไปค้นมาก็ไปพบพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ รุกขมูลโคนต้นไม้ ราชกุมารเหล่านั้นก็ได้ทูลถามพระจอมไตรว่า

โภ ปุริส ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านเห็นหญิงถือห่อผ้าเดินไปทางนี้บ้างไหม พระจอมไตรทรงรับสั่งว่า แน่ะ ราชกุมารทั้งหลาย ท่านจะหาหญิงถือห่อผ้านั้นดีหรือ หรือจะหาตัวดี ราชกุมารก็ทูลรับว่า หาตัวดีพระเจ้าค่ะ เออถ้าหาตัวดีแล้วก็นั่งลงซิเราจะบอกตัวให้ พระจอมไตรก็ทรงรับสั่งให้ราชกุมาร๓๐นั้นนั่ง ให้พระมเหสีอีก๒๙นั่งลงพร้อมกัน พระองค์ก็ทรงแสดงถึงตัวซึ่งตรงกันกับ ***อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสฺสรณา นาญฺญสฺสรณา*** เมื่อเข้าใจดังนี้ ขอเชิญท่านทั้งหลายจงเงี่ยโสตวิถีทั้งสองของอาตมาลงรองรับรสพระธรรมเทศนา ในเรื่องสิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัวสืบต่อไป แปลตามวาระพระบาลีว่า

อตฺตทีปา	มี**ตน**เป็นเกาะ
อตฺตสรณา	มี**ตน**เป็นที่พึ่ง
นาญฺญสฺสรณา	สิ่งอื่นไม่ใช่
ธมฺมทีปา	มี**ธรรม**เป็นเกาะ
ธมฺมสฺสรณา	มี**ธรรม**เป็นที่พึ่ง
นาญฺญสฺสรณา	สิ่งอื่นไม่ใช่

นี้พึงรู้ในความตามวาระพระบาลีให้แจ่มชัดเสีย ให้แน่ในใจว่า ตนนี่เหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งตอนหนึ่ง ตอนที่สองรองลงไป ธรรมนั่นแหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ที่จะฟังเทศนาเรื่องนี้ออก ต้องรู้จักตน รู้จักธรรมเสียก่อน

คำว่า **ตน** นั่นหมายอะไร? หมายหลายชั้น

กายมนุษย์	นี่ก็เรียกว่าตน
กายมนุษย์ละเอียด	เข้าไปอีกก็เรียกว่าตน
กายทิพย์	ก็เรียกว่าตนของกายทิพย์
กายทิพย์ละเอียด	ก็เรียกว่าตนของกายทิพย์ละเอียด
กายรูปพรหม	ก็เรียกว่าตนของกายรูปพรหม
กายรูปพรหมละเอียด	ก็เรียกว่าตนของกายรูปพรหมละเอียด
กายอรูปพรหม	ก็เรียกว่าตนของกายอรูปพรหม

กายอรูปพรหมละเอียด ก็เรียกว่าตนของกายอรูปพรหมละเอียด ตนเป็นดังนี้ นี่เป็นตนในภพ ตนนอกภพออกไปยังมีอีก ตนในภพนี้เป็นตนโดยสมมติไม่จริงจังอะไร สมมติชั่วคราวหนึ่งตนนอกภพออกไป

กายธรรม ก็เป็นตน
กายธรรมละเอียด ก็เป็นตน
กายธรรมพระโสดา ก็เป็นตน
กายธรรมพระโสดาละเอียด ก็เป็นตน
กายธรรมพระสกทาคา ก็เป็นตน
กายธรรมพระสกทาคาละเอียด ก็เป็นตน
กายธรรมพระอนาคา ก็เป็นตน
กายธรรมพระอนาคาละเอียด ก็เป็นตน
กายธรรมพระอรหัต ก็เป็นตน
กายธรรมพระอรหัตละเอียด ก็เป็นตน นี่ ๑๐ กายเป็นตนทั้งนั้น ตน ๑๐ กายนี้เป็นตนโดยวิมุตติ ไม่ใช่สมมติ ออกไปนอกภพ นี่ให้รู้จักตนเสียดังนี้ก่อน ตนนี่แหละเป็นเกาะ ตนนี่แหละเป็นที่พึ่ง

แล้วจะแสดงเรื่องธรรมต่อไป ให้รู้จักธรรมเสียอีกอย่างหนึ่ง คำที่เรียกว่า **ธรรม** นะอะไร? อยู่ที่ไหน ต้องรู้จักเสีย ถ้าไม่รู้จักก็เลอะเทอะ เป็นป้าป้อนหลานไม่รู้จักธรรมละก็ ฟังธรรมไปสักเท่าใด ๆ ก็ไม่รู้เรื่องของธรรม เพราะไม่รู้จักธรรม จะรู้เรื่องจริงอย่างไร ต้องรู้จักธรรมเสียก่อน คำว่าธรรมนะอะไร? ธรรมก็สำหรับให้ตนนั้นเป็นอยู่ ตนนั้นไม่มีธรรมเลยก็เป็นอยู่ไม่ได้ ทั้งกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด มีธรรมให้ตั้งอยู่ทั้งนั้น ถ้าไม่มีธรรมก็ดับหมด กายธรรม กายธรรมละเอียด กายธรรมพระโสดา กายธรรมพระโสดาละเอียด กายธรรมพระสกทาคา กายธรรมพระสกทาคาละเอียด กายธรรมพระอนาคา กายธรรมพระอนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัต กายธรรมพระอรหัตละเอียด มีธรรมให้เป็นอยู่ทั้งนั้น ถ้าไม่มีธรรมแล้ว กายธรรมนั้นก็เป็นอยู่ไม่ได้

คำว่า**ธรรม**นี้อยู่ที่ไหนล่ะ? ***อยู่กลางกายมนุษย์สะดือทะลุหลังขวาทะลุซ้าย ด้ายกลุ่มสองเส้นขึงให้ตึงตรงกลางเส้นด้ายที่พาดกันนั้นเรียกว่า กลางกั๊ก นั่นคือถูกกลางดวงธรรมทำให้เป็นกายมนุษย์*** ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงนั้นแหละเรียกว่าธรรม ธรรมดวงนั้นดับไปกายมนุษย์ก็ดับ ธรรมดวงนั้นผ่องใสสะอาดสะอ้าน กายมนุษย์ก็รุ่งโรจน์โชตนาการ ธรรมดวงนั้นซูบซีดเศร้าหมองกายมนุษย์ก็ไม่ผ่องใสซอมซ่อ ไม่สวยไม่งามน่าเกลียดน่าชังไป เพราะธรรมดวงนั้นสำคัญนัก ธรรมดวงนั้นแหละเป็นชีวิตของมนุษย์ คือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ อยู่กลางดวงนั้น ออกจากกลางธรรมดวงนั้นเป็นชีวิตธรรม สำคัญทีเดียว นั่นแหละ**ธรรม**ดวงนั้นแหละ อยู่กลางกายของเราเหมือนกันทุก ๆ คนไป

กายมนุษย์ มีดวงใส เท่า ฟองไข่แดงของไก่
กายมนุษย์ละเอียด มีดวงใส ๒เท่า ฟองไข่แดงของไก่
กายทิพย์ ก็มีดวงใสอยู่กลางกายแบบเดียวกัน ๓เท่า ฟองไข่แดงของไก่

กายทิพย์ละเอียด ๔เท่า ฟองไข่แดงของไก่เป็นดวงใส
กายรูปพรหม เป็นดวงใส ๕เท่า ฟองไข่แดงของไก่
กายรูปพรหมละเอียด เป็นดวงใส ๖เท่า ฟองไข่แดงของไก่
กายอรูปพรหม เป็นดวงใส ๗เท่า ฟองไข่แดงของไก่
กายอรูปพรหมละเอียด เป็นดวงใส ๘เท่า ฟองไข่แดงของไก่ พอไปถึงกายอรูปพรหม **ธรรม**ดวงนั้นแหละเรียกว่า **ธรรม**

ดวงธรรมที่ทำให้เป็น***กายธรรม***เล่าเป็นดวงใสแบบเดียวกัน วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย ธรรมกายหน้าตักเท่าใด? เช่น หน้าตักสองศอก ธรรมดวงนั้นก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัวสองศอก ถ้าว่าธรรมกายหน้าตักสี่ศอก ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางสี่ศอกกลมรอบตัวเหมือนกัน ถ้าธรรมกายนั้นหน้าตักสองวา ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางสองวาเหมือนกันกลมรอบตัว ถ้าธรรมกายนั้นหน้าตักสี่วาสามศอก ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้นก็วัดผ่าเส้นศูนย์กลางสี่วาสามศอกกลมรอบตัวอยู่กลางกายธรรม ธรรมดวงนั้นแหละเรียกว่า ธรรม นี่นอกภพออกไปไม่ใช่ในภพ จึงได้ขยายส่วนใหญ่ออกไปดังนี้ ถ้าในภพแล้วอย่างใหญ่ก็เพียงแปดเท่าฟองไข่แดงของไก่เท่านั้น นี่ใหญ่โตมโหฬารดวงธรรมนอกภพ ดวงธรรมภายนอกภพใหญ่โตมโหฬาร เป็นดวงใสวิเศษชัชวาล นั้นแหละเรียกว่าธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมดวงหนึ่งละ

ธรรมที่ทำให้เป็น***ธรรมกายละเอียด***อยู่ในกลางดวงธรรมนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕วา กลมรอบตัว นี่เองกายธรรมละเอียด
ธรรมที่ทำให้เป็น***กายพระโสดา*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕วา กลมรอบตัว เท่าของกายธรรมโคตรภูละเอียด
ดวงธรรมทำให้เป็น***กายพระโสดาละเอียด*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว
ดวงธรรมทำให้เป็น***กายพระสกทาคา*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๐ วา กลมรอบตัว
ดวงธรรมทำให้เป็น***กายพระสกทาคาละเอียด*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว
ดวงธรรมทำให้เป็น***กาย อนาคา*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว
ดวงธรรมทำให้เป็น***กายพระอนาคาละเอียด*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว
ดวงธรรมทำให้เป็น***กายพระอรหัต*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว
ดวงธรรมที่ทำให้เป็น***กายพระอรหัตละเอียด*** วัดผ่าเส้นศูนย์กลางโตขึ้นไปเป็นลำดับไป จนนับอสงไขยไม่ถ้วน นั่นแหละธรรม ที่เรียกว่าธรรมเป็นอย่างนี้ รู้จักเสียที ที่เรียกว่าธรรมน่ะ

ทีนี้จะแสดง ***อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา*** กายน่ะเป็นเกาะนั้นเป็นอย่างไร? เป็นที่พึ่งน่ะเป็นอย่างไร? เกาะได้อย่างไร? พึ่งได้อย่างไร? พึ่งได้อย่างไรหรือ? จึงได้ชื่อว่าเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง พึงนึกถึงมนุษย์ที่เรือล่มจมลงในท่ามกลางมหาสมุทร มนุษย์ก็ต้องว่ายน้ำละซิ มนุษย์ปรารถนาเกาะไหมล่ะ ว่ายน้ำไป ว่ายน้ำไป ไปพบเกาะเข้าสักเกาะจะเป็นอย่างไร ก็ชื่นอกชื่นใจขึ้นเกาะนั้นโดยฉับพลันเชียว ได้เกาะดีแล้ว ได้อาศัยแล้ว ไม่อย่างนั้นต้องว่ายน้ำกระเดือก ๆ อยู่ในน้ำเหนื่อยแทบประดาตาย ขึ้นเกาะเสีย

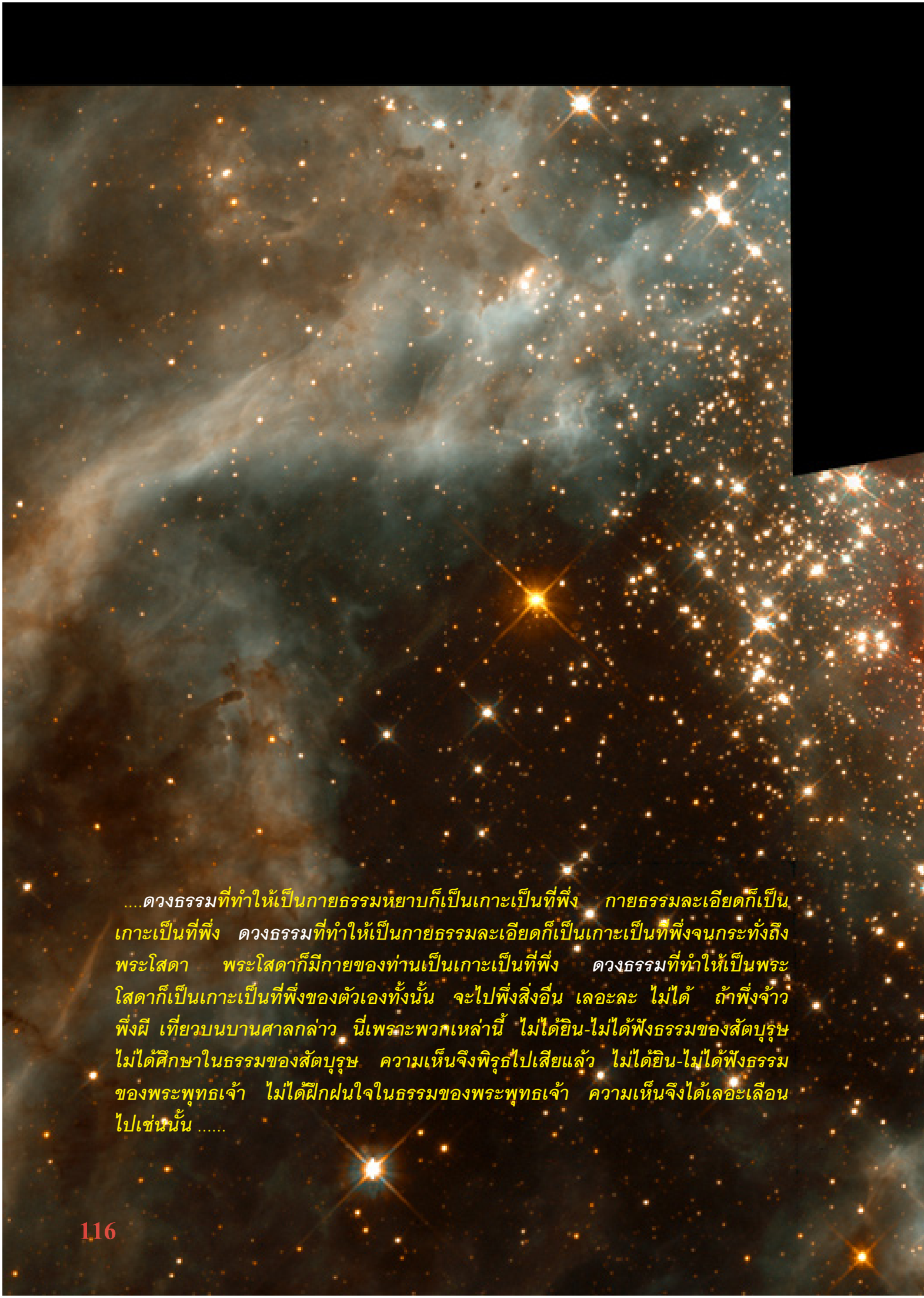

....ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมหยาบก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง กายธรรมละเอียดก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งจนกระทั่งถึงพระโสดา พระโสดาก็มีกายของท่านเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัวเองทั้งนั้น จะไปพึ่งสิ่งอื่น เลอะละ ไม่ได้ ถ้าพึ่งจ้าวพึ่งผี เที่ยวบนบานศาลกล่าว นี่เพราะพวกเหล่านี้ ไม่ได้ยิน-ไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ศึกษาในธรรมของสัตบุรุษ ความเห็นจึงพิรุธไปเสียแล้ว ไม่ได้ยิน-ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของพระพุทธเจ้า ความเห็นจึงได้เลอะเลือนไปเช่นนั้น .....

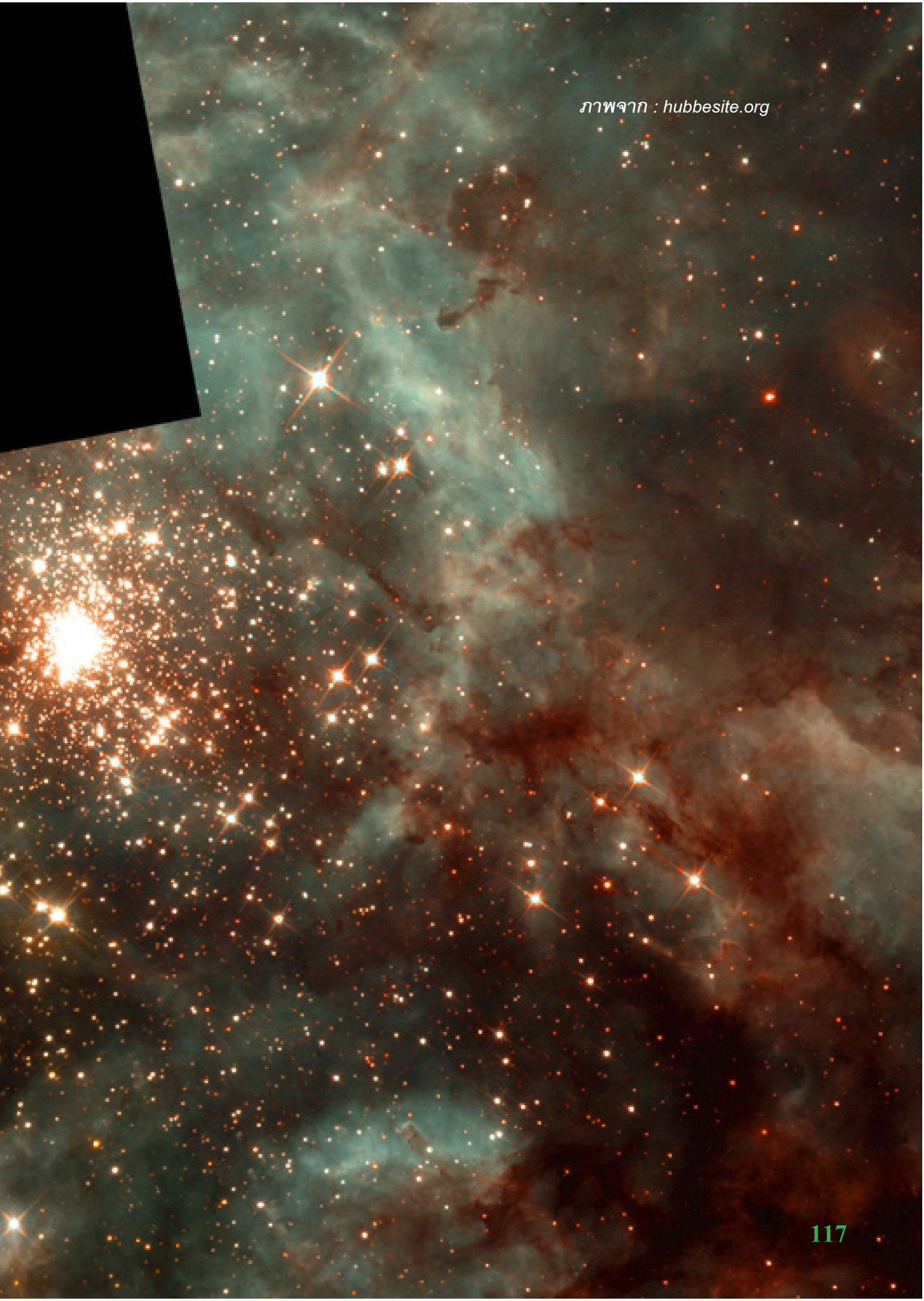

ภาพจาก : hubbesite.org

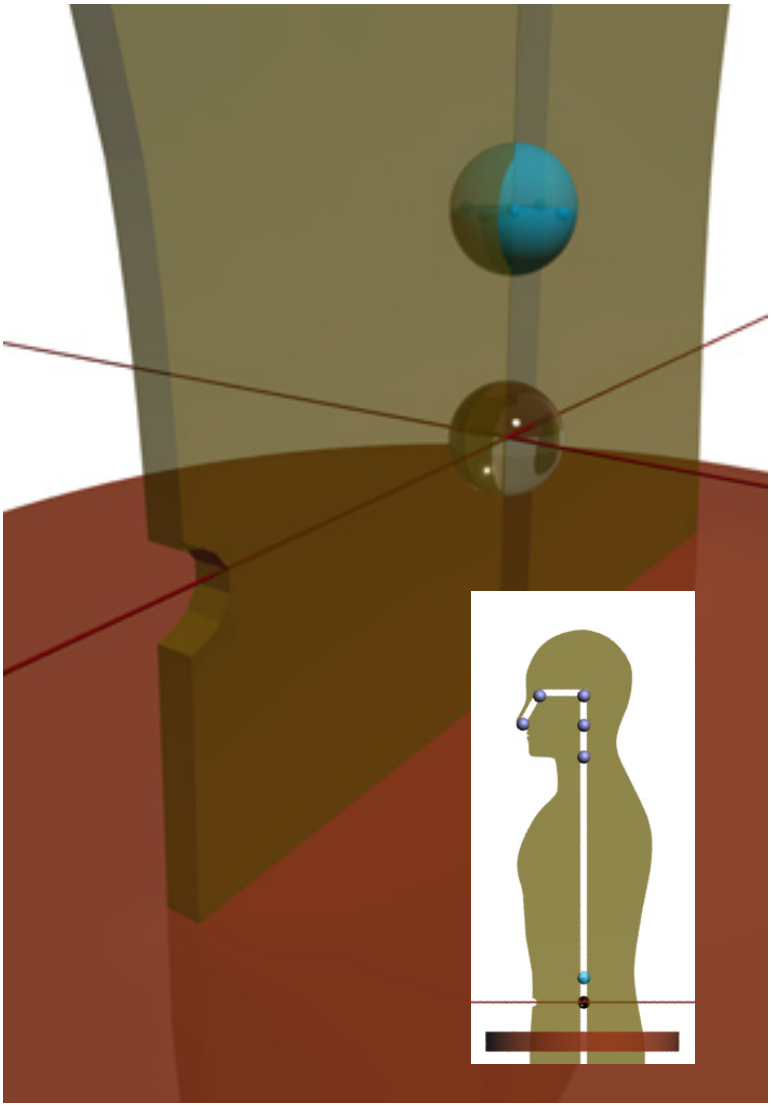

....คำว่า**ธรรม**นี้อยู่ที่ไหนล่ะ? ***อยู่กลางกายมนุษย์สะดือทะลุหลังขวาทะลุซ้าย ด้ายกลุ่มสองเส้นขึงให้ตึงตรงกลางเส้นด้ายที่พาดกันนั้นเรียกว่า กลางกั๊ก นั่นคือถูกกลางดวงธรรมทำให้เป็นกายมนุษย์*** ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงนั้นแหละเรียกว่าธรรม ธรรมดวงนั้นดับไปกายมนุษย์ก็ดับ ธรรมดวงนั้นผ่องใสสะอาดสะอ้านกายมนุษย์ก็รุ่งโรจน์โชตนาการ ธรรมดวงนั้นซูบซีดเศร้าหมองกายมนุษย์ก็ไม่ผ่องใสซอมซ่อ ไม่สวยไม่งามน่าเกลียดน่าชังไป เพราะธรรมดวงนั้นสำคัญนัก ธรรมดวงนั้นแหละเป็นชีวิตของมนุษย์....

ได้หมดเหนื่อย หมดยาก หมดลำบาก นั่นได้เกาะในท่ามกลางมหาสมุทร อาศัยได้อย่างนั้นหนา นั่นเป็นเกาะของคนที่เรือล่มจมลงไปในท่ามกลางมหาสมุทร นั่นเป็นเกาะหละหนึ่งหละ เกาะมีคุณอย่างนั้นแหละก็กายเป็นที่พึ่งล่ะ ที่ตนเป็นที่พึ่งน่ะ พึ่งอย่างไรกัน เมื่อไปพบเกาะล่ะเป็นอย่างไร ถามว่าเมื่อไปพบเกาะล่ะเป็นอย่างไร เมื่อไปพบเกาะเข้าแล้วก็ดีใจได้พึ่งพาอาศัยเกาะนั้น ไปพึ่งอื่นไม่ได้แล้วต้องพึ่งเกาะอาศัยเกาะนั้น มันมีผลไม้พอที่จะยังอัตภาพให้เป็นไป อาศัยเกาะนั้น พึ่งเกาะนั้น นี่เหมือนดังนี้

บัดนี้เราท่านทั้งหลายก็มาอาศัยกายมนุษย์นี่แหละ พึ่ง**กายมนุษย์**อยู่ เวลานี้อาศัยกายมนุษย์จริง ๆ นะ พึ่งกายมนุษย์จริง ๆ ถ้าว่าไม่อาศัยจริง ๆ กายมนุษย์นี่ไม่เป็นเกาะของเราจริง ๆ ละก็ ก็ลองทิ้งดูซิ ถ้าทิ้งกายมนุษย์ละเอียดก็อยู่ไม่ได้ มนุษย์ก็ไม่เห็นหายไปก็เรียกว่าตายกันเสียที่นั่นแหละ มันออกไปอย่างนี้แหละ ปรากฏอย่างนี้ เมื่อปรากฏอย่างนี้ละก็ กายมนุษย์นี่เป็นเกาะจริง ๆ หนา

ธรรมล่ะเป็นที่พึ่ง ธรรมเป็นเกาะ เป็นที่พึ่งเป็นเกาะอย่างไร? ธรรมเป็นเกาะ ถ้าไม่ได้ธรรมดวงนี้แล้วกายมนุษย์ละเอียดจะไปอาศัยอะไร กายมนุษย์ก็ไม่มีหายไป กายมนุษย์ก็ไม่มีที่อาศัย กายมนุษย์อาศัยธรรมดวงนั้น กายมนุษย์ละเอียดอยู่ในกลางธรรมดวงนั้นนั่นแหละ เขาก็พึ่งธรรมดวงนั้น อาศัยธรรมดวงนั้นเป็นเกาะ แล้วเขาก็พึ่งธรรมในตัวของเขาดุจเดียวกัน นั่นธรรมดวงนั้นแหละของกายมนุษย์หยาบ เป็นที่อาศัยของกายมนุษย์ละเอียด ดวงธรรมของกายมนุษย์ละเอียดก็เป็นที่พึ่งของกายมนุษย์ละเอียด ธรรม

ดวงนั้นแหละ เป็นที่พึ่งที่อาศัยจริง ๆ กายมนุษย์หยาบเป็นเกาะสำหรับให้กายมนุษย์ละเอียดนั้นอาศัยด้วย แล้วกายมนุษย์ละเอียดนั้น ก็มีกายของตัวเป็นเกาะ ตัวก็ต้องอาศัยกายของตัวด้วย มีธรรมเป็นเกาะก็ต้องอาศัยธรรมของตัวด้วย กายมนุษย์ละเอียด มีธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละเป็นที่พึ่ง เป็นทั้งเกาะด้วย เป็นทั้งที่พึ่งด้วย ทั้งสองอย่างปรากฏอย่างนี้ ยังมัวไม่เข้าใจชัด ค่อย ๆ ฟังไปก่อนจะเข้าใจชัดเป็นลำดับไป

กายมนุษย์ละเอียด มีกายของตัวเองเป็นเกาะ มีกายของตัวเองเป็นที่พึ่ง แล้วก็ธรรมของกายมนุษย์ละเอียดนั้นก็เป็นเกาะด้วย เป็นที่พึ่งด้วย กายมนุษย์ละเอียดมีกายเป็นเกาะ ต้องอาศัยกายมนุษย์หยาบ ถ้าไม่มีกายมนุษย์แล้ว กายมนุษย์ละเอียดก็ไม่มีหน้าที่ในกายมนุษย์นั้น ต้องส่งไปถึงหน้าที่กายทิพย์ เพราะฉะนั้นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ถ้ามีอยู่แล้วกายมนุษย์ละเอียดก็ต้องอาศัยกายของตัวด้วย เป็นเกาะเป็นที่พึ่งด้วย แล้วก็ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ถ้าไม่มีกายมนุษย์นั้นก็มีไม่ได้ ก็ต้องเป็นที่พึ่งของตัวด้วย เพราะฉะนั้นกายมนุษย์ละเอียดเป็นเกาะของตัวด้วยและเป็นที่พึ่งของตัวด้วย แล้วก็ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น เป็นเกาะของตัวด้วย เป็นที่พึ่งของตัวด้วย นี่ชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ ชั้นที่ ๒ ตามลำดับลงไปกายมนุษย์ละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนี่แหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัวและเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายทิพย์ด้วย แล้วธรรมที่ทำให้เป็น**กายทิพย์**นั่นแหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายทิพย์ด้วย

กายทิพย์ละเอียด ก็พึ่งกายทิพย์หยาบ และธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์หยาบ
ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของ
กายทิพย์ละเอียดด้วย กายทิพย์ละเอียดก็เป็นเกาะ-เป็นที่พึ่งของกายทิพย์ละเอียดด้วย สิ่งอื่นไม่มี นอกจากนี้แล้วเป็นลำดับลงไป

กายรูปพรหม ก็มีธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดนั้นเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของกายรูปพรหม
ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็เป็นเกาะ-เป็นที่พึ่งของกายรูปพรหม

กายรูปพรหมละเอียด ก็ได้อาศัยกายรูปพรหม และ(ได้พึ่ง)ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม
และ**กายอรูปพรหม** ก็ได้อาศัยกายรูปพรหมละเอียดได้พึ่งธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด
แล้ว**กายอรูปพรหมละเอียด** ก็ได้พึ่งได้อาศัยกายอรูปพรหมหยาบได้อาศัยธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม

ธรรมกายเล่า ก็ได้อาศัยกาย อรูปพรหมละเอียด
ได้พึ่งกาย อรูปพรหมละเอียด
ได้อาศัยธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด
ได้พึ่งธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด

กายธรรมละเอียด ก็ได้พึ่งได้อาศัยกายธรรมโคตรภูหยาบ
และ(ได้พึ่ง-ได้อาศัย) ธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมโคตรภูหยาบ

กายธรรมพระโสดา
ได้อาศัยกาย กายธรรมละเอียด
ได้พึ่งกาย กายธรรมละเอียด
ได้อาศัยดวงธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด
ได้พึ่งดวงธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด

กายธรรมพระโสดา	ได้อาศัยดังนี้	
กายธรรมพระโสดาละเอียด	ได้อาศัยกายธรรม	พระโสดาหยาบ
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระโสดาหยาบ
กายธรรมพระสกทาคา	ได้อาศัยกาย	พระโสดาละเอียด
	ได้พึ่งกายธรรม	พระโสดาละเอียด
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด
กายธรรมพระสกทาคาละเอียด	ได้อาศัยกายธรรม	พระสกทาคาหยาบ
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระสกทาคาหยาบ
กายธรรมพระอนาคา	ได้อาศัยกายธรรม	พระสกทาคาละเอียด
	ได้พึ่งกายธรรม	พระสกทาคาละเอียด
	ได้อาศัยดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระสกทาคาละเอียด
กายธรรมพระอนาคาละเอียด	ได้อาศัยกายธรรม	พระอนาคาหยาบ
	ได้พึ่งกายธรรม	พระอนาคาหยาบ
	ได้อาศัยดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบ
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบ
กายธรรมพระอรหัต	ได้อาศัยกายธรรม	ของพระอนาคาละเอียด
	ได้พึ่งกายธรรม	ของพระอนาคาละเอียด
	ได้อาศัยดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด
กายธรรมพระอรหัตละเอียด	ได้อาศัยกายธรรม	พระอรหัตหยาบ
	ได้พึ่งกายธรรม	พระอรหัตหยาบ
	ได้อาศัยดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระอรหัตหยาบ
	ได้พึ่งดวงธรรม	ที่ทำให้เป็นพระอรหัตหยาบ

พึ่งอาศัยกันดังนี้ อธิบายดังนี้ดูมัวไป จะต้องกลับอธิบายอีกสักครั้งหนึ่ง ไม่สนิทที่อธิบายมาแล้วพลั้ง ๆ พลาด ๆ ไปไม่สนิทนักแต่ขอให้เรียบเรียงเป็นตัวอย่างใหม่ว่า

กายทั้ง ๑๘ กายนี้ พูดถึงกายมนุษย์ใหม่ กายมนุษย์เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง สองอย่างนี้ เวลานี้เราอาศัยอยู่กับกายมนุษย์ มีกายมนุษย์เป็นเกาะ จริง ๆ ได้มีเกาะอาศัยอยู่ แล้วก็มีกายมนุษย์นี่เป็นที่พึ่งจริง ๆ คนอื่นพึ่งไม่ได้ จะพึ่งคนอื่นพึ่งอย่างไร? กายมนุษย์นี้มันต้องพึ่งตัวของมันเอง อตฺตทีปามันต้องพึ่งตัวมันเอง จะพึ่งคนอื่นอย่างไรอาบน้ำอุจจาระมัน ก็ต้องพึ่งตัวของมันทั้งนั้น คนอื่นไม่พึ่ง พึ่งตนเอง เมื่อกายมนุษย์นี่มีกายของตัวเป็นเกาะเป็นที่พึ่งดังนี้ละก็

ธรรมล่ะ มี**ธรรม**เป็นเกาะเป็นที่พึ่งอีกเหมือนกัน ไม่ใช่แต่กายมนุษย์มีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ธรรมดวงนี้เป็นดวงใสอยู่กลางตัวนั่นแหละเป็นเกาะ แล้วมีธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่ง เป็นเกาะน่ะเป็นอย่างไร

มีกายมนุษย์ละเอียดมาอาศัยดวงธรรมนั้น มาอาศัยอยู่กับดวงธรรมนั้น ถ้าไม่มีดวงธรรมนั้นอยู่ กายมนุษย์ละเอียดก็มาอาศัยอยู่ไม่ได้นี่กายมนุษย์ละเอียดมาอาศัยอยู่ได้ ก็มีธรรมดวงนั้น ธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่อาศัยของตัวเอง กายมนุษย์ละเอียด ๆ นั่นแหละเป็นตัวของตัวเอง เป็นที่อาศัยด้วย และธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่งด้วย ธรรมดวงนั้นแหละเป็นตัวของตัวเอง เป็นที่อาศัยด้วย และธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่งด้วย ธรรมดวงนั้นแหละเป็นที่พึ่งสำคัญ เพราะได้มาด้วยความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ไม่มีพิรุธเลย จึงเกิดธรรมดวงนั้น ถ้าธรรมดวงนั้นดับไป กายมนุษย์ละเอียดก็หมดที่พึ่ง กายมนุษย์ละเอียดก็แบบเดียวกัน มีตัวเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง และมีธรรมดวงนั้นแหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งดุจเดียวกัน

เมื่อถึงกายทิพย์ล่ะ กายทิพย์ก็ดุจเดียวกัน เป็นเกาะเป็นที่พึ่งกันเป็นลำดับไป เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้วล่ะก็ สิ่งอื่นไม่มีหนา ตัวของตัวนี่เท่านั้นเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด ๘ กายนี้อยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ เวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบจักแล้ว แต่เขาก็มีที่พึ่งของเขาอย่างนั้นแหละ แต่ว่าพึ่งโดยสมมติ ชั่วคราวหนึ่งไม่จริงจังนัก เรียกว่าโลกีย์ ยังยักเยื้องแปรผันอยู่ เอาจริงเอาจังไม่ได้ ที่จะเอาจริงเอาจังได้ต้องเข้าไปถึงกายธรรม

กายธรรมโคตรภู มีกายธรรมหยาบ กายธรรมละเอียดแบบเดียวกัน กายธรรมหยาบก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมหยาบก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง กายธรรมละเอียดก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียดก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งจนกระทั่งถึงพระโสดา พระโสดาก็มีกายของท่านเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาก็เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัวเองทั้งนั้น จะไปพึ่งสิ่งอื่น เลอะละไม่ได้ ถ้าพึ่งจ้าวพึ่งผี เที่ยวบนบานศาลกล่าว นี่เพราะพวกเหล่านี้ ไม่ได้ยิน-ไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ศึกษาในธรรมของสัตบุรุษ ความเห็นจึงพิรุธไปเสียแล้ว ไม่ได้ยิน-ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ฝักฝนใจในธรรมของพระพุทธเจ้า ความเห็นจึงได้เลอะเลือนไปเช่นนั้น ถ้าไม่เลอะเลือนจะต้องมี ๒ อย่างนี้เท่านั้น คือมี**กาย**กับ**ธรรม** ๒ อย่างนี้เท่านั้น

กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดก็มีกายกับธรรม ๒ อย่างนี้เท่านั้น มีกายมนุษย์กับมีธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ๒ อย่างนี้เท่านี้กายมนุษย์ละเอียดกับธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ๒ อย่างนี้เท่านั้น

กายทิพย์ ก็มีกายทิพย์กับธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์

กายทิพย์ละเอียด ก็มีกายทิพย์ละเอียดกับธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด

กายรูปพรหมเล่า ก็มีกายรูปพรหมกับธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม

กายอรูปพรหม ก็มีกายอรูปพรหมกับธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ๒ อย่างนี้เท่านั้น ทั้งหยาบทั้งละเอียดแบบเดียวกัน

เพราะฉะนั้นจะต้องเรียนให้รู้จักกายของตัวเสียก่อนว่า กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัวโดยสมมติ ๘ กายที่อยู่ในภพนั่นแหละเรียกว่า อตฺตสมฺมติ เรียกว่าตัวโดยสมมติทั้งนั้น ส่วนธรรมล่ะ คือธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์น่ะ ก็เรียกว่าธรรมสมมติเหมือนกัน สมมติชั่วคราวหนึ่ง ไม่ใช่ตัวที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ” ธรรมทั้งสิ้นไม่ใช่ตัว ตัวทั้งสิ้นไม่ใช่ธรรม ตัวก็เป็นตัวซิ ธรรมก็เป็นธรรมซิ คนละนัย มีตัวกับธรรม ๒ อย่างนี้เท่านั้น กายมนุษย์ก็มีตัว กายมนุษย์ก็มีธรรมที่ทำให้เป็นตัว ตลอดทุกกาย ทั้ง

๑๘ กาย มีตัวกับมีธรรมที่ทำให้เป็นตัว แต่ว่าตัวทั้งหลายเหล่านั้น ทั้ง ๘ กายในภพ เป็นอนิจจ์ ทุกฺขำ อนตฺตา หมดไม่เหลือเลย ทั้ง ๑๐ กายนอกภพ เป็น นิจฺจ์ สุขำ อตฺตา หมดไม่เหลือเลย ตรงกันข้ามอย่างนี้เป็น นิจฺจ์ สุขำ อตฺตา เป็นของเที่ยงของจริงหมด แต่ว่าในภพแล้วเป็นของไม่เที่ยงไม่จริงหมด ให้รู้ชัดเสียอย่างนี้ ที่เกิดมาในมนุษย์โลกเป็นภิกษุ เป็นสามเณร เป็นอุบาสก อุบาสิกา ก็เย็นอกเย็นใจ สบายอกสบายใจ ไม่ถือเลอะเลือนผิด ๆ พลาด ๆ ไป ให้รู้จักหลักพระพุทธศาสนาอย่างนี้ ตามความเป็นจริงของทาง มรรค-ผล ตามความเป็นจริงของกายที่เป็นของในภพนอกภพ ชัดอย่างนี้ละก็ ก็ไม่งมงายการหาเลี้ยงชีพ หรือการเป็นอยู่ในหมู่มนุษย์ ก็ไม่สับสน อลหม่านกับใคร ให้แต่ความสุขกับตน และบุคคลผู้อื่นเป็นเบื้องหน้า

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ในตนของตน และธรรมที่ทำให้เป็นตนของตน ทั้งเป็นเกาะทั้งเป็นที่พึ่ง ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลาสมมติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงแค่นี้ **เอวำ** ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

โย จิ วสฺสสตํ ชีเว กุสีโต หีนวีริโย,
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วีริโย อารภโต ทฬฺหํ

ก็ผู้ใดเป็นผู้เกียจคร้าน แล้วมีความเพียรเลวทรามพึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
ความเป็นอยู่ของท่านที่ปรารภความเพียรมั่นอยู่วันเดียวประเสริฐกว่า
ความเป็นอยู่ของผู้นั้น
(มีมาในพระธรรมบท สหัสวรรคที่ ๘ ข้อ ๙๑ เรื่อง พระสัปปทาสเถร)